

Olena Bocharova

Instytut Pedagogiki

Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

ORCID: 0000-0001-8415-3925

olena.bocharova@up.krakow.pl

KONCEPCJA ANALIZY WIELOPOZIOMOWEJ W PEDAGOGICE PORÓWNAWCZEJ: ZASTOSOWANIE MODELU BRAYA I THOMASA

The Concept of Multilevel Analysis in Comparative Education: Application of the Bray and Thomas Model

Streszczenie

Artykuł ma na celu szczegółowe omówienie koncepcji analizy wielopoziomowej autorstwa Braya i Thomasa w kontekście badań porównawczych w edukacji. Mark Bray i Murray Thomas stworzyli model umożliwiający wszechstronne porównywanie systemów edukacyjnych z uwzględnieniem ich złożonego tła geograficznego, społecznego, kulturowego oraz politycznego. Autorka artykułu nie tylko opisuje strukturę tego modelu, ale również przedstawia jego praktyczne zastosowanie w badaniach porównawczych. Dzięki temu możliwe jest lepsze zrozumienie interakcji między różnymi poziomami analizy – od globalnych systemów edukacyjnych, przez poziomy krajowe i lokalne, aż po indywidualne podejścia w szkołach i klasach. Przykłady badań porównawczych zamieszczone w artykule ilustrują, jak można wdrażać koncepcję wielopoziomowej analizy, co pomaga badaczom w lepszej interpretacji

różnic i podobieństw między systemami edukacyjnymi oraz dostosowywaniu reform edukacyjnych do specyficznych lokalnych potrzeb.

Słowa kluczowe: koncepcja analizy wielopoziomowej Braya i Thomasa, pedagogika porównawcza, wymiar lokalizacji geograficznej, grupy demograficzne, aspekt edukacji i społeczeństwa

Abstract

The article aims to provide a detailed discussion of Bray and Thomas' concept of multilevel analysis in the context of comparative education studies. Mark Bray and Murray Thomas developed a model that enables comprehensive comparisons of educational systems, taking into account their complex geographical, social, cultural, and political contexts. The author of the article not only describes the structure of this model but also demonstrates its practical application in comparative studies. This allows for a better understanding of the interactions between various levels of analysis – from global educational systems, through national and local levels, to individual approaches in schools and classrooms. The examples of comparative studies included in the article illustrate how the concept of multilevel analysis can be implemented in practice, helping researchers to better interpret the differences and similarities between educational systems and to adapt educational reforms to specific local needs.

Key words: Bray and Thomas' concept of multilevel analysis, comparative education, geographical location dimension, demographic groups, education and society aspect

Wprowadzenie

Pedagogika porównawcza jest dyscypliną, która ma na celu analizę i porównywanie zjawisk edukacyjnych w różnych krajach i kontekstach kulturowych. Zajmuje się badaniem zarówno ogólnych, jak i szczegółowych kwestii związanych z edukacją, wychowaniem oraz nauczaniem jednostek. Od momentu swojego powstania pedagogika porównawcza, jak pisał Ryszard Pachociński (1998), koncentrowała się na analizie i adaptacji rozwiązań z innych krajów w celu doskonalenia

własnych systemów oświatowych. W dobie globalizacji reformowanie systemów edukacji staje się nieuniknione, a naukowcy i praktycy z różnych krajów zmuszeni są do prowadzenia porównań między systemami oświatowymi, aby zidentyfikować najlepsze praktyki. Badania porównawcze mają na celu zrozumienie, w jaki sposób systemy są uwikłane w konteksty społeczne, kulturowe, ekonomiczne i polityczne, co jest szczególnie istotne w dobie globalizacji. Jak podkreśla Tomasz Gmerek (2016), wyniki badań porównawczych dostarczają cennych informacji, które pomagają identyfikować skuteczne metody zarządzania systemami edukacyjnymi, możliwe do wdrożenia w różnych krajach.

Jednym z kluczowych zagadnień, przed którym stoją badacze w tej dziedzinie, jest wybór jednostki analizy. To, co podlega badaniu, może obejmować nie tylko cały system edukacyjny danego kraju, ale także jego poszczególne elementy, takie jak programy nauczania, struktury zarządzania czy relacje między uczniami a nauczycielami (Babbie 2008). George Bereday (1964, za: Wojniak 2021) twierdzi, że pedagogika porównawcza opiera się na analizie geograficznie zorientowanych podobieństw i różnic w przestrzeni edukacyjnej, co sprawia, że powinna być postrzegana jako dziedzina badań oparta na geografii edukacji. Maria Manzon (2007) wskazuje, że fakty edukacyjne są ściśle związane z różnorodnymi uwarunkowaniami społecznymi, bez których nie można w pełni zrozumieć analizowanych zjawisk edukacyjnych. W badaniach porównawczych często za jednostkę analizy przyjmuje się jednostki geograficzne, takie jak kraje, regiony, a nawet kontynenty. Każda z tych jednostek związana jest z odmiennymi uwarunkowaniami kulturowymi, politycznymi i programami kształcenia.

Pedagogika porównawcza nabrała większego znaczenia w odpowiedzi na zmiany geopolityczne i globalne, które wywarły wpływ na systemy edukacyjne na całym świecie. Te transformacje zmusiły badaczy do opracowywania nowych jednostek analizy i przyjmowania bardziej interdyscyplinarnych podejść badawczych. Koncepcja przestrzeni, kluczowa w pedagogice porównawczej, nie ogranicza się jedynie do aspektów geograficznych, ale uwzględnia również konteksty społeczno-kulturowe. Jak zauważa Justyna Nowotniak (2018), pojęcie przestrzeni w pedagogice przechodzi obecnie odrodzenie, otwierając nowe obszary badań i możliwości współpracy naukowej. Zjawiska edukacyjne są nie

tylko powiązane z kontekstami krajowymi, lecz także z bardziej złożonymi uwarunkowaniami kulturowymi, politycznymi i ekonomicznymi.

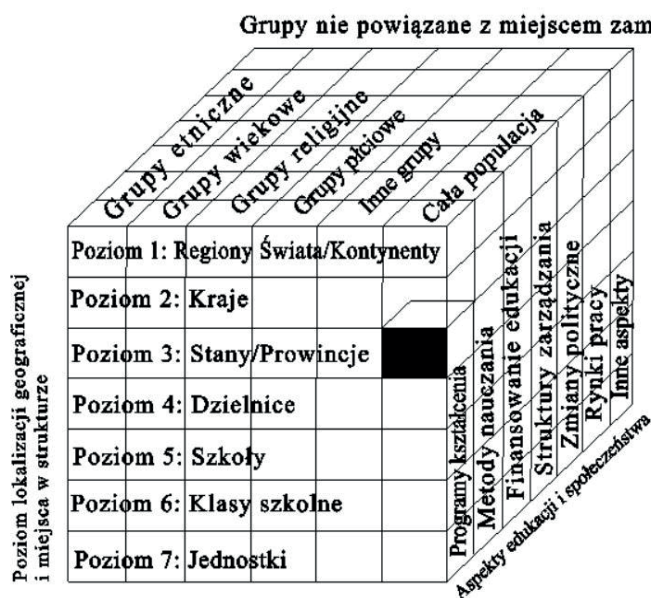
W kontekście dynamicznych zmian na świecie pedagogika porównawcza odgrywa kluczową rolę w opracowywaniu efektywnych strategii edukacyjnych, które mogą być wdrażane w różnych regionach i kulturach. Szczególne znaczenie ma w tym zakresie koncepcja wielopoziomowej analizy, zaproponowana przez Braya i Thomasa (1995). Dzięki niej badacze mogą lepiej zrozumieć złożone interakcje zachodzące między różnymi poziomami analizy – od indywidualnych jednostek po globalne systemy edukacyjne. Ta wielopoziomowa perspektywa umożliwia precyzyjniejsze badanie wpływu czynników lokalnych, narodowych i globalnych na systemy edukacyjne.

Celem artykułu jest analiza oraz omówienie koncepcji analizy wielopoziomowej Braya i Thomasa w kontekście badań porównawczych w edukacji. Głównym problemem badawczym jest pytanie: Jak koncepcja analizy wielopoziomowej Braya i Thomasa może być stosowana do porównywania systemów edukacyjnych w różnych krajach i jak wpływa ona na zrozumienie różnic i podobieństw w edukacji na poziomie globalnym, krajowym i lokalnym? W artykule zastosowano metodę analizy porównawczej, której celem jest prześledzenie i porównanie funkcjonowania wybranych systemów edukacyjnych z perspektywy modelu Braya i Thomasa. Analiza ta ma charakter jakościowy, z elementami studiów przypadków oraz przeglądu literatury.

Koncepcja Braya i Thomasa do analizy w pedagogice porównawczej

Mark Bray i Murray Thomas (1995, ss. 472–473) opracowali koncepcję analizy wielopoziomowej, która stanowi jedno z podstawowych narzędzi w badaniach porównawczych w edukacji. Zdaniem naukowców każde badanie porównawcze w edukacji powinno uwzględniać wielość kontekstów i poziomów, ponieważ procesy edukacyjne są dynamiczne i zależne od szeregu różnorodnych czynników, które działają na różnych szczeblach struktury społecznej. Model ten pozwala na analizę zjawisk edukacyjnych z szerszej perspektywy, z uwzględnieniem

wzajemnych oddziaływań pomiędzy jednostkami, instytucjami, społecznościami oraz państwami. Został on zaprezentowany w postaci trójwymiarowej kostki, co umożliwia wzięcie pod uwagę wielu poziomów oraz kontekstów edukacyjnych jednocześnie (rys. 1).

Rys. 1. Kostka Braya i Thomasa (1996, s. 475)

Model analizy wielopoziomowej Braya i Thomasa (1995) opiera się na trzech głównych wymiarach, które odgrywają kluczową rolę w badaniach porównawczych. Pierwszy z nich, poziomy lokalizacji geograficznej i strukturalnej (oś Y), uwzględnia różne poziomy geograficzne, na których można analizować procesy edukacyjne. Drugi wymiar dotyczy aspektów edukacji i społeczeństwa (oś Z), które odzwierciedlają różnorodne elementy edukacji i szerszy kontekst społeczny wpływający na wyniki edukacyjne. Ostatni wymiar obejmuje grupy demograficzne niezwiązane z lokalizacją (oś X), które można badać w edukacji niezależnie od ich geograficznego położenia.

1. Poziomy lokalizacji geograficznej i miejsca w strukturze (oś Y):

Poziom 1. Regiony świata/kontynenty. Porównania systemów edukacyjnych na poziomie kontynentów lub dużych regionów umożliwiają analizę różnic i podobieństw między nimi w szerokim, globalnym kontekście, a także badanie wpływu organizacji międzynarodowych na krajowe systemy edukacyjne. Analiza takich systemów umożliwia lepsze zrozumienie różnic i podobieństw między nimi w globalnym kontekście oraz pozwala na badanie wpływu organizacji międzynarodowych na krajowe systemy edukacyjne. Badanie prowadzone przez Rogera Dale'a i Susan Robertson (2002) pokazuje, jak organizacje takie jak Unia Europejska (UE), Północnoamerykański Układ Wolnego Handlu (NAFTA) czy Współpraca Gospodarcza Azji i Pacyfiku (APEC) wpływają na politykę edukacyjną w różnych regionach świata. Porównania na poziomie kontynentów pozwalają na lepsze dostosowanie globalnych rozwiązań edukacyjnych do lokalnych warunków. Przykładem może być UE, gdzie dąży się do ujednolicenia polityki edukacyjnej, co pozwala krajom członkowskim wymieniać najlepsze praktyki i podnosić jakość edukacji. Jednak w innych regionach, jak APEC, różnorodność systemów edukacyjnych wymaga większej elastyczności w adaptacji globalnych rozwiązań do specyficznych warunków każdego kraju. Dzięki porównaniom na tym poziomie możliwe jest tworzenie bardziej inkluzywnych, elastycznych i dostosowanych do regionalnych warunków systemów edukacyjnych, które promują zrównoważony rozwój i współpracę międzynarodową

Poziom 2. Kraje. Państwa od dawna stanowią kluczowy punkt odniesienia w badaniach porównawczych. Maria Manzon (2007) zauważa, że już w XIX wieku pierwsze badania koncentrowały się na analizie rozwiązań edukacyjnych w różnych krajach, aby ocenić, które z nich mogą być zaadaptowane w innych systemach. Przykładem tego podejścia są badania Ivety Silovej i jej zespołu (2007), które analizowały wpływ systemów edukacyjnych na spójność społeczną w państwach powstałych po rozpadzie ZSRR. Badania Silovej pokazały, że chociaż kraje te dzieliły wspólne dziedzictwo radzieckie, ich rozwój po rozpadzie Związku Radzieckiego przebiegał odmiennie, w zależności od specyficznych warunków politycznych i gospodarczych. Każde z tych państw rozwijało

swój system edukacji w unikalnych warunkach kulturowych, historycznych i społecznych. Porównania na poziomie krajowym pozwalają uwzględnić te różnice, co wspiera tworzenie polityk edukacyjnych lepiej dopasowanych do lokalnych warunków.

Poziom 3. Stany/regiony. Na trzecim poziomie lokalizacji geograficznej znajdują się porównania wewnątrznarodowe na poziomie stanów lub regionów. Porównania wewnątrznarodowe na tym poziomie mają istotne znaczenie, ponieważ stany i prowincje posiadają dużą autonomię w kształtowaniu polityki edukacyjnej, co prowadzi do zróżnicowania systemów edukacyjnych w obrębie jednego kraju (Bray 2013; Bray, Koo 2004). W krajach o zdecentralizowanych systemach edukacyjnych, takich jak USA, Kanada czy Australia, stany i regiony mają znaczną swobodę w kształtowaniu polityk edukacyjnych. Badania na poziomie stanów pozwalają zrozumieć, jak różne podejścia do finansowania, programów nauczania i zarządzania szkołami wpływają na wyniki uczniów. Dzięki takim badaniom możliwe jest wprowadzanie reform, które przyczyniają się do poprawy jakości edukacji w całym kraju, z uwzględnieniem różnic między regionami.

Poziom 4. Dzielnice. Porównywanie systemów edukacyjnych na poziomie lokalnym, takim jak dzielnice, dostarcza cennych informacji na temat sposobu, w jaki polityki edukacyjne są wdrażane i adaptowane do lokalnych warunków. Systemy edukacyjne mogą znacznie się różnić nawet w obrębie jednego kraju z powodu lokalnych uwarunkowań kulturowych, politycznych i ekonomicznych. Badania na tym poziomie pozwalają na dokładniejszą analizę tych różnic i identyfikację skutecznych strategii edukacyjnych. Przykładem takiej analizy jest badanie Tin-Yau Joe Lo (2004), w którym autor porównuje programy nauczania historii w Szanghaju i Hongkongu, pokazując, jak lokalne uwarunkowania polityczne i gospodarcze wpływają na kształtowanie edukacji. Na przykład w Hongkongu, po dekolonizacji, programy edukacyjne zaczęły podkreślać chińską tożsamość narodową, co było reakcją na zmiany polityczne, podczas gdy Szanghaj, bardziej zorientowany na globalizację, wprowadził reformy o globalnym charakterze. Analiza różnic w podejściu do edukacji na poziomie lokalnym pozwala na identyfikację skutecznych praktyk, zrozumienie lokalnych potrzeb i dostosowanie polityk

edukacyjnych do specyficznych warunków społecznych, kulturowych i gospodarczych.

Poziom 5. Szkoły. Badanie szkół na poziomie instytucjonalnym jest niezwykle wartościowe, ponieważ szkoły odgrywają kluczową rolę w procesie edukacyjnym, a różnice między nimi mogą mieć znaczący wpływ na jakość nauczania i wyniki uczniów. Chociaż centralizacja systemów edukacyjnych może sugerować jednolite podejście do nauczania, badanie przeprowadzone przez Aarona Benavota i Nurę Resh (2001) pokazuje, że szkoły często wprowadzają własne adaptacje zaleceń programowych, co prowadzi do różnic w praktykach dydaktycznych. Badanie wykazało, że pomimo istnienia scentralizowanego systemu edukacji w Izraelu poszczególne szkoły stosowały różne praktyki dydaktyczne, co wpłynęło na realizację programów nauczania. Badania na poziomie szkoły pozwalają zrozumieć, jak poszczególne szkoły adaptują zalecenia centralnych programów edukacyjnych do swoich specyficznych warunków.

Poziom 6. Klasy. Klasy szkolne przez długi czas były pomijane w badaniach porównawczych, jednak, jak zauważył Robin Alexander (1999, s. 109), „rozwój badań nad efektywnością szkół spowodował wzrost zainteresowania analizami na poziomie klas”. Klasy szkolne to miejsca, gdzie odbywają się procesy edukacyjne. Badania na poziomie klas umożliwiają porównanie różnych metod nauczania w różnych systemach edukacyjnych. Przykład badania Kathryn Anderson-Levitt (2004) pokazuje, jak struktura lekcji może różnić się w zależności od kraju. We Francji i Gwinei lekcja może być rozumiana jako seria zajęć skupionych na jednym temacie przez kilka dni, podczas gdy w USA lekcja może obejmować różnorodne aktywności w tym samym czasie. Porównania na tym poziomie pomagają zrozumieć, jakie podejścia dydaktyczne są najskuteczniejsze w różnych kontekstach, oraz mogą się przyczyniać do poprawy jakości nauczania na całym świecie.

Poziom 7. Jednostki. Badania na poziomie jednostek skupiają się na indywidualnych działaniach, postawach, umiejętnościach i wynikach osiągniętych przez poszczególne osoby w systemach edukacyjnych. Analiza jednostkowa umożliwia identyfikację kluczowych czynników, które kształtują sukces edukacyjny. Badanie przeprowadzone przez Nataşę Pantić i współpracowników (2011), w którym zostały przeanalizowane kompetencje nauczycieli w pięciu krajach Bałkanów Zachodnich,

pokazuje, jak ważne są kompetencje jednostkowe w procesie reform edukacyjnych. Badania na tym poziomie dostarczają ważnych informacji o potrzebach jednostek i pozwalają na tworzenie bardziej spersonalizowanych, inkluzywnych i efektywnych systemów edukacyjnych. Rozwój jednostkowych kompetencji, zwłaszcza nauczycieli, może wspierać szersze reformy edukacyjne i przyczyniać się do podnoszenia jakości edukacji na poziomie systemowym.

2. Aspekty edukacji i społeczeństwa (oś Z):

Poziom 1. Programy kształcenia. Porównywanie programów edukacyjnych w różnych krajach ma ogromne znaczenie. Taka analiza systemów oświatowych umożliwia wyłonienie sprawdzonych metod nauczania, które mogą być zaadaptowane lub dostosowane do innych warunków. W ten sposób procesy dydaktyczne mogą być optymalizowane, co przyczynia się do podnoszenia jakości edukacji na poziomie globalnym. Ponadto współczesny świat, w którym globalizacja i wzrastająca współpraca między państwami wywierają presję na systemy edukacyjne, zmusza je do dostosowania się do nowych wymagań rynku pracy oraz zmieniających się potrzeb społecznych. Dobrym przykładem wartości takiej analizy jest badanie przeprowadzone przez Patricię Broadfoot (1999), które koncentrowało się na porównaniu programów kształcenia w Anglii i Francji. Francuski system edukacyjny, opierający się na jednolitych standardach, stawiał na spójność i równe szanse dla wszystkich uczniów, niezależnie od indywidualnych zdolności, co sprzyjało większej spójności w osiągnięciach. Z kolei w Anglii programy kształcenia były bardziej elastyczne, co z jednej strony pozwalało na indywidualne podejście do uczniów, ale z drugiej strony prowadziło do większych różnic w osiągnięciach. W efekcie nie wszyscy uczniowie osiągnęli pożądaną poziom wiedzy, co skutkowało nierównościami w wynikach. Badania nad programami kształcenia w różnych krajach dostarczają nie tylko cennych wniosków teoretycznych, lecz także praktycznych rozwiązań, które mogą być skutecznie wdrażane w innych kontekstach edukacyjnych.

Poziom 2. Metody nauczania. Porównywanie metod nauczania w różnych krajach jest ważne, ponieważ pozwala na zrozumienie, które

podejścia dydaktyczne są najbardziej skuteczne w różnych kontekstach edukacyjnych. W międzynarodowych badaniach, takich jak TIMSS czy PISA, można zauważyć, że kraje osiągające najlepsze wyniki, jak Finlandia, Singapur czy Japonia, stosują unikalne strategie nauczania, które mogą być inspiracją dla innych systemów edukacyjnych. Porównania te umożliwiają identyfikację najlepszych praktyk, które można dostosować do lokalnych warunków, co przyczynia się do podniesienia jakości edukacji na całym świecie. Różne kraje borykają się z odmiennymi wyzwaniami edukacyjnymi – od różnic kulturowych, przez nierówności społeczne, po zróżnicowany dostęp do zasobów. Dzięki porównaniu metod nauczania można zobaczyć, jak skutecznie zarządzać tymi wyzwaniami oraz jak różnorodne podejścia do nauczania wpływają na rozwój uczniów. Przykłady sukcesów w jednym kraju mogą posłużyć jako model do wprowadzania zmian i reform w innych miejscach, dostosowanych do ich specyficznych potrzeb. Badanie TIMSS – Trends in International Mathematics and Science Study (2019) to jedno z najbardziej uznanych międzynarodowych badań edukacyjnych, które wykazało różnice w skuteczności różnych metod nauczania matematyki i przedmiotów przyrodniczych. TIMSS 2019 ujawniło także zróżnicowanie w stosowaniu metod nauczania między krajami. W niektórych systemach edukacyjnych, szczególnie w Azji Wschodniej (np. Singapur, Korea Południowa), duży nacisk kładzie się na intensywne ćwiczenia, powtarzanie materiału i indywidualną pracę ucznia, co daje wysokie wyniki w matematyce. Z kolei w Europie i krajach skandynawskich częściej promowane są interaktywne metody nauczania, takie jak dyskusje klasowe i praca zespołowa.

Poziom 3. Finansowanie edukacji. Badania Bruce’a D. Bakera, Danielle Farrie i Davida G. Sciarry (2016) podkreślają znaczenie porównywania systemów finansowania edukacji. Analiza sposobów, w jakie różne kraje wspierają swoje systemy oświatowe, umożliwia głębsze zrozumienie mechanizmów wpływających na dostępność i jakość edukacji. Takie porównania pozwalają jasno wskazać obszary niedofinansowania oraz ocenić, jak te braki wpływają na wyniki edukacyjne. Różnice w finansowaniu między krajami zamożnymi a biedniejszymi mogą prowadzić do narastania nierówności społecznych, a edukacja odgrywa kluczową rolę w zwiększaniu mobilności społecznej. Dzięki takim analizom rządy

i instytucje edukacyjne mogą skuteczniej identyfikować sektory wymagające reform.

Poziom 4. Struktury zarządzania. Porównywanie struktur zarządzania, czyli struktur administracyjnych i organizacyjnych w systemach edukacyjnych, jest niezwykle ważne. Przykład Szwajcarii, badań Gunthera Hegi (2001) dotyczących polityki edukacyjnej w 26 kantonach, doskonale pokazuje, jak różnorodne struktury zarządzania mogą kształtować jakość i efektywność edukacji. Struktury zarządzania edukacją często odzwierciedlają różnorodność kulturową, językową i religijną w danym kraju lub regionie. Także struktury zarządzania mają kluczowy wpływ na kształtowanie polityki edukacyjnej. W systemach zdecentralizowanych, takich jak szwajcarski, polityka edukacyjna może być bardziej zróżnicowana i dostosowana do specyficznych potrzeb lokalnych. Analiza takich struktur umożliwia lepsze dostosowanie systemów edukacyjnych do lokalnych warunków, poprawę efektywności zarządzania zasobami i wprowadzenie reform, które mogą przyczynić się do wyrównania szans edukacyjnych i zwiększenia jakości kształcenia.

Poziom 5. Zmiany polityczne. Badania porównawcze dotyczące wpływu zmian politycznych na edukację zajmują się analizą, w jaki sposób reformy polityczne, zmiana rządów, kryzysy polityczne i inne przekształcenia w strukturach władzy oddziałują na systemy edukacyjne zarówno na poziomie krajowym, jak i międzynarodowym. Iveta Silova (2009) badała, jak polityczne zmiany po rozpadzie Związku Radzieckiego wpłynęły na systemy edukacyjne w Europie Środkowo-Wschodniej. Skupiała się na reformach edukacyjnych w Polsce, Czechach, na Litwie oraz w Rosji, szczególnie podkreślając przejście od scentralizowanych modeli edukacyjnych do bardziej zdecentralizowanych struktur. Silova zwraca uwagę, że zmiany polityczne, takie jak transformacja z systemu komunistycznego na demokratyczny, skutkowały głębokimi reformami systemów edukacji. Kluczowymi elementami tej transformacji były decentralizacja, wprowadzenie nowych programów nauczania oraz reforma kształcenia nauczycieli.

Poziom 6. Rynek pracy. Badania nad relacją między edukacją a rynkiem pracy koncentrują się na tym, jak systemy edukacyjne przygotowują uczniów i studentów do wymagań współczesnego rynku oraz w jaki sposób rynek pracy kształtuje polityki edukacyjne. Simon Field, Małgorzata

Kuczera i Beatriz Pont (OECD, 2007) analizują, jak systemy edukacji zawodowej i technicznej (VET) mogą lepiej odpowiadać potrzebom rynku pracy w krajach OECD. Autorzy podkreślają, że ocena efektywności systemów edukacyjnych nie powinna ograniczać się do wyników akademickich, ale także do tego, jak skutecznie przygotowują one młodych ludzi do podjęcia pracy. Z badań wynika, że edukacja zawodowa powinna być ściśle zintegrowana z lokalnymi rynkami pracy, a współpraca między systemami edukacyjnymi a firmami i sektorem prywatnym jest kluczowa dla poprawy szans zawodowych młodzieży.

3. Grupy niepowiązane z miejscem zamieszkania lub nielokalizacyjne grupy demograficzne (oś X):

Poziom 1. Grupy etniczne. Badania porównawcze dotyczące wyników edukacyjnych oraz praktyk w różnych grupach etnicznych koncentrują się na analizie, jak takie czynniki jak pochodzenie etniczne, kultura, status społeczno-ekonomiczny, polityka edukacyjna i inne zmienne wpływają na osiągnięcia uczniów w różnych krajach. PISA (2022) prowadzi międzynarodowe badania nad wynikami uczniów, w tym bada różnice w wynikach edukacyjnych między grupami etnicznymi w krajach o wielokulturowej strukturze. Raporty PISA z państw takich jak USA, Kanada, Australia czy Nowa Zelandia zawierają dane dotyczące różnic w osiągnięciach pomiędzy rdzennymi mieszkańcami, imigrantami oraz dziećmi z różnych grup kulturowych. Wyniki pokazują, że w krajach o dużej różnorodności etnicznej, jak Kanada czy Nowa Zelandia, występują znaczne dysproporcje między wynikami uczniów z rdzennych grup etnicznych a dziećmi imigrantów czy mniejszości. Często dzieci z grup mniejszościowych napotykają trudności w systemach edukacyjnych, które nie dostosowują się do ich specyficznych potrzeb.

Poziom 2. Grupy wiekowe. Badania porównawcze grup wiekowych w edukacji analizują, jak różne grupy wiekowe funkcjonują w systemach edukacyjnych, jakie osiągają wyniki i jakie czynniki wpływają na te różnice. TALIS (2018), międzynarodowe badanie dotyczące nauczycieli i liderów szkół, analizuje m.in. metody nauczania i rozwój zawodowy nauczycieli w kontekście zróżnicowanych grup wiekowych uczniów. TALIS (2018) bada, w jaki sposób nauczyciele dostosowują

swoje podejścia w zależności od wieku uczniów i jak różne grupy wiekowe reagują na konkretne strategie dydaktyczne. Wyniki wskazują, że nauczyciele modyfikują swoje metody, aby lepiej odpowiadać na potrzeby uczniów na różnych etapach rozwoju, co wpływa na ich wyniki w nauce. Na przykład starsi uczniowie bardziej angażują się w interaktywne i autonomiczne formy nauczania, podczas gdy młodsze dzieci lepiej przyswajają materiał, gdy stosuje się bardziej ustrukturyzowane i tradycyjne metody. Analiza doświadczeń edukacyjnych różnych grup wiekowych pomaga zrozumieć, jak najlepiej dostosować metody nauczania do potrzeb uczniów na każdym etapie ich rozwoju, co przekłada się na bardziej efektywne nauczanie i lepsze wyniki. Zrozumienie tych różnic jest kluczowe dla podniesienia jakości edukacji.

Poziom 3. Grupy religijne. Badanie dotyczące wpływu grup religijnych na edukację, przeprowadzone przez Grace Davie (2007), pokazuje, w jaki sposób religia oddziałuje na uczestnictwo w edukacji oraz na metody pedagogiczne w różnych krajach o zróżnicowanym stopniu sekularyzacji. Przykłady z Francji, Wielkiej Brytanii i Stanów Zjednoczonych ukazują, jak religijność może wpływać na wybór szkół, decyzje edukacyjne i rolę wartości religijnych w kształceniu. Davie (2007) zauważyła, że w bardziej zsekularyzowanych krajach, takich jak Francja, religia odgrywa marginalną rolę, podczas gdy w bardziej religijnych krajach, takich jak USA, przekonania religijne rodzin znacząco wpływają na wybór placówek edukacyjnych, którymi często są szkoły wyznaniowe. Badanie wpływu religii na edukację jest więc kluczowe dla zrozumienia, w jaki sposób społeczeństwa o różnym stopniu religijności mogą tworzyć bardziej inkluzywne i sprawiedliwe systemy edukacyjne, uwzględniając zarówno potrzeby religijne, jak i sekularne.

Poziom 4. Grupy płciowe. Badanie różnic w osiągnięciach edukacyjnych między płciami, jak wskazuje raport PISA 2018 „Results: What Students Know and Can Do” (2018), jest istotne z kilku powodów. Po pierwsze, analiza różnic między chłopcami a dziewczętami w różnych dziedzinach pozwala lepiej zrozumieć wpływ systemów edukacyjnych i czynników kulturowych na wyniki uczniów oraz opracować strategie zmniejszające nierówności płciowe. Po drugie, PISA wykazuje, że chłopcy i dziewczęta reagują odmiennie na różne podejścia pedagogiczne, co jest istotne przy opracowywaniu bardziej efektywnych strategii

nauczania. Po trzecie, zrozumienie tych różnic pomaga tworzyć bardziej inkluzywne systemy edukacyjne, które odpowiadają na potrzeby każdego ucznia. Dzięki porównawczym badaniom możliwe jest wprowadzenie zmian, które zapewniają równy dostęp do edukacji i kariery dla obu płci, uwzględniając ich zróżnicowane talenty i zainteresowania.

Poziom 5. Cała populacja. Badanie edukacji na poziomie całej populacji, jak czyni to Bank Światowy w swoim „World Development Report” (2018), ma kluczowe znaczenie dla zrozumienia globalnych trendów i wyzwań związanych z edukacją oraz ich wpływu na rozwój gospodarczy, społeczeństwo i równość na całym świecie. Raport ten pokazuje, że mimo rosnącego dostępu do edukacji różnice w jakości nauczania i wynikach edukacyjnych w zależności od kraju pozostają ogromne, co stanowi istotne wyzwanie, szczególnie w krajach rozwijających się. Chociaż dostęp do edukacji rośnie, również w krajach rozwijających się, istnieją poważne różnice w jakości edukacji między krajami rozwiniętymi a rozwijającymi się. Analiza tych nierówności pomaga wskazać regiony, gdzie konieczne jest zwiększenie inwestycji w edukację, poprawa infrastruktury szkolnej czy szkolenie nauczycieli. Analiza globalnych trendów w edukacji pozwala zidentyfikować obszary, które wymagają wsparcia i reform, promuje równość w dostępie do edukacji oraz przyczynia się do tworzenia bardziej sprawiedliwego i zrównoważonego społeczeństwa.

Podsumowanie

Pedagogika porównawcza odgrywa istotną rolę w lepszym zrozumieniu różnorodności systemów edukacyjnych oraz w identyfikacji najlepszych praktyk, które można zaadaptować na poziomie globalnym, krajowym i lokalnym. Zastosowanie wielopoziomowej analizy Braya i Thomasa (1995) daje badaczom narzędzie do dogłębnej oceny wpływu czynników geograficznych, społecznych i demograficznych na edukację. Ta metodologia pozwala na dostosowanie globalnych trendów edukacyjnych do lokalnych warunków, co jest szczególnie ważne w obliczu dynamicznych zmian wywołanych przez globalizację.

W badaniach nad edukacją niezwykle ważne jest uwzględnienie różnic zarówno między regionami świata, jak i w obrębie poszczególnych krajów oraz społeczności lokalnych. Badania systemów edukacyjnych w Izraelu, Stanach Zjednoczonych czy krajach postradzieckich pokazują, jak mocno lokalne konteksty kulturowe i polityczne wpływają na wdrażanie polityk edukacyjnych, nawet w ramach centralizacji. Z tego powodu badania na poziomie szkół, klas i jednostek są kluczowe dla zrozumienia, jak takie czynniki jak autonomia szkół czy relacje między nauczycielami a uczniami wpływają na efektywność edukacyjną. Pedagogika porównawcza, poprzez wielopoziomowe podejście, dostarcza narzędzi do tworzenia reform edukacyjnych odpowiadających na globalne wyzwania, takie jak potrzeba kształcenia nowych umiejętności, zmiany demograficzne i ewolucja rynku pracy. Te elementy nie tylko przyczyniają się do poprawy jakości edukacji, lecz także lepiej przygotowują przyszłe pokolenia do wyzwań globalnych.

Mimo że model wielopoziomowej analizy Braya i Thomasa (1995) oferuje dużą elastyczność i złożoność w badaniach porównawczych, jego zastosowanie może być problematyczne. Złożoność modelu wymaga od badaczy dogłębnej wiedzy o różnych poziomach kontekstu, od lokalnych po globalne, co może utrudniać dobór odpowiednich zmiennych i ich interpretację. Ponadto interdyscyplinarność tego podejścia wymaga szerokiej wiedzy z dziedzin takich jak socjologia, ekonomia czy psychologia, co zwiększa trudność badawczą.

Bibliografia:

- Alexander, R. „Comparing Classrooms and Schools”. W: *Learning from Comparing: New Directions in Comparative Educational Research, Contexts, Classrooms and Outcomes*, eds. R. Alexander, P. Broadfoot, D. Phillips, 109–111. Oxford: Symposium Books, 1999. <https://doi.org/10.15730/books.1>.
- Anderson-Levitt, K. M. 2004. „Reading Lessons in Guinea, France, and the United States: Local Meanings or Global Culture?”. *Comparative Education Review* 48(3): 229–252. <https://doi.org/10.1086/421178>.

- Babbie, E. *Podstawy badań społecznych*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2008.
- Baker, B., Farrie, D., Sciarra, D. G. *Is School Funding Fair? A National Report Card*. New Jersey: Education Law Center, 2018. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED584733.pdf>.
- Benavot, A., Resh, N. 2001. „The Social Construction of the Local School Curriculum: Patterns of Diversity and Uniformity in Israeli Junior High Schools”. *Comparative Education Review* 45(4): 504–536. <https://doi.org/10.1086/447690>.
- Bereday, G. Z. *Comparative Method in Education*. New York: Holt, Rinehart & Winston, 1964.
- Bray, M. „Control of Education: Issues and Tensions in Centralization and Decentralization”. W: *Comparative Education: The Dialectic of the Global and the Local*, eds. R. F. Arnove, C. A. Torres, 201–222. Lanham: Rowman & Littlefield, 2013.
- Bray, M., Koo, D. Y. R. *Education and Society in Hong Kong and Macao: Comparative Perspectives on Continuity and Change*. Hong Kong: Comparative Education Research Centre, 2004.
- Bray, M., Thomas, M. 1995. „Levels of Comparison in Educational Studies: Different Insights from Different Literatures and the Value of Multilevel Analyses”. *Harvard Educational Review* 65(3): 474–491. <https://doi.org/10.17763/haer.65.3.g3228437224v4877>.
- Broadfoot, P. „Comparative Research on Pupil Achievement: In Search of Validity, Reliability and Utility”. W: *Learning from Comparing: New Directions in Comparative Educational Research, Contexts, Classrooms and Outcomes*, eds. R. Alexander, P. Broadfoot, D. Phillips, 237–259. Oxford: Symposium Books, 1999.
- Dale, R., Robertson, S. L. 2002. „The Varying Effects of Regional Organizations as Subjects of Globalization of Education”. *Comparative Education Review* 46(1): 10–36. <https://doi.org/10.1086/324052>.
- Davie, G. *The Sociology of Religion: A Critical Agenda*. New York: SAGE Publications Ltd, 2011.
- Field, S., Kuczera, M., Pont, B. 2007. *No More Failures: Ten Steps to Equity in Education, Education and Training Policy*, Paris: OECD Publishing, <https://doi.org/10.1787/9789264032606-en>.

- Gmerek, T. 2016. „Badania edukacji z perspektywy pedagogiki porównawczej – kilka uwag teoretycznych”. *Jakościowe Badania Pedagogiczne* 1(1): 15–35. <https://doi.org/10.18276/jbp.2016.1.1-02>.
- Hega, G. M. „Regional Identity, Language and Education Policy in Switzerland”. *Compare: A Journal of Comparative Education* 31(2) (2001): 205–223.
- Lo, Tin-Yau J. 2004. „The Junior Secondary History Curricula in Hong Kong and Shanghai: A Comparative Study”. *Comparative Education* 40(3): 343–361. <https://doi.org/10.1080/0305006042000274836>.
- Manzon, M. „Comparing Places”. W: *Comparative Education Research. CERC Studies in Comparative Education*, eds. M. Bray, B. Adamson, M. Mason, 97–136. Springer Science + Business Media; Comparative Education Research Centre, 2014. https://doi.org/10.1007/978-1-4020-6189-9_4.
- Nowotniak, J. „Przestrzeń i miejsce jako kategorie badawcze w pedagogice. Wprowadzenie”. *Jakościowe Badania Pedagogiczne* 3/1 (2018): 5–10.
- OECD. 2019. *PISA 2018 Results (Volume I): What Students Know and Can Do*. Paris: OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/5f07c754-en>.
- Pachociński, R. *Zarys pedagogiki porównawczej*. Warszawa: Instytut Badań Edukacyjnych, 1998.
- Pantić, N., Wubbels, T., Mainhard, T. 2011. „Teacher Competence as a Basis for Teacher Education: Comparing Views of Teachers and Teacher Educators in Five Western Balkan Countries”. *Comparative Education Review* 55(2): 165–188. <https://doi.org/10.1086/657154>.
- Silova, I. 2009. „Varieties of Educational Transformation: The Post-Socialist States of Central/Southeastern Europe and the Former Soviet Union”. W: *International Handbook of Comparative Education*, eds. R. Cowen, A. M. Kazamias, 295–320. Dordrecht: Springer International Handbooks of Education. https://doi.org/10.1007/978-1-4020-6403-6_19.
- Silova, I., Johnson, M., Heyneman, S. 2007. „Education and the Crisis of Social Cohesion in Azerbaijan and Central Asia”. *Comparative Education Review* 51(2): 159–180. <https://doi.org/10.1086/512022>.
- TALIS 2018 Results. https://www.oecd.org/en/publications/talis-2018-results-volume-i_1d0bc92a-en.html (dostęp: 31.03.2024).
- TIMSS-2019-International-Results-in-Mathematics-and-Science. <https://timss2019.org/reports/wp-content/themes/timssandpirls/download-center/TIMSS-2019-International-Results-in-Mathematics-and-Science.pdf> (dostęp: 31.03.2024).

Wojniak, J. „Lokalizacja geograficzna jako kontekst badań pedagogicznych: metodologiczne uwarunkowania komparatystyki edukacyjnej w ujęciu George’a Z. F. Beredaya”. W: *Rozwój polskiej i ukraińskiej teorii i praktyki pedagogicznej na przestrzeni XIX–XXI wieku. Edukacyjny wymiar miejsca i przestrzeni*, red. A. Haratyk, N. Zayachkivska, 9–22. Wrocław: Uniwersytet Wrocławski, 2021.

World Development Report: Learning to Realize Education’s Promise. 2018. <https://www.worldbank.org/en/publication/wdr2018> (dostęp: 31.03.2024).